

Олег Несімко

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету “Львівська політехніка”,
 кандидат юридичних наук, доцент
 кафедри кримінального права і процесу
 nodleolviv@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИСНОВКІВ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ ЕКСПЕРТАМИ

© Несімко О., 2017

Поняття “експертиза” сприймається як визначення відповідності якісних і кількісних характеристик об’єкта встановленим нормам, бажаному рівню. Об’єкт, що піддається експертизі, перевіряють на відповідність його встановленим чи бажаним параметрам. Отже, експертиза – це передусім перевірка, дослідження й вирішення за участю досвідчених людей питання, що вимагає спеціальних знань. У сучасних умовах необхідність проведення експертизи постає у різних напрямках і ланках людської діяльності. Ці фактори зумовлюють різноманітність експертиз, що здійснюються у будь-якій галузі суспільної діяльності.

Ключові слова: професійність; діяльність; об’єкт; суб’єкт; експертиза; достовірність експертна установа; формальність експертизи; види.

Олег Несімко

ОСОБЕННОСТИ ВЫВОДОВ, СДЕЛАННЫХ ЭКСПЕРТАМИ

Понятие “экспертиза” воспринимается как определение соответствия качественных и количественных характеристик объекта установленным нормам, желаемому уровню. Объект подвергается экспертизе, проверяют на соответствие его установленным или желательным параметрам. Итак, экспертиза – прежде всего проверка, исследование и решение с участием опытных людей вопроса, требующего специальных знаний. В современных условиях необходимости проведения экспертизы возникает в разных направлениях и звеньях человеческой деятельности. Эти факторы обуславливают разнообразие экспертиз, осуществляемых в любой общественной деятельности.

Ключевые слова: профессионализм; деятельность; объект; субъект; экспертиза; достоверность, экспертное учреждение; формальность экспертизы.

Oleh Nesimko

Institute of Jurisprudence and Psychology
 Lviv Polytechnic National University,
 Department of Civil Law and Procedure
 Ph. D., Assoc. Prof.

FEATURES CONCLUSIONS SUBMITTED EXPERTS

The term “expert” is perceived as determine whether the qualitative and quantitative characteristics of the object set standards desired level. The object undergoing examination, checking for compliance with its established or preferences. Thus, the examination - a first test,

research and solving involving experienced people issues that require special knowan. U current conditions there is need for expertise in different areas and levels of human activity. These factors lead to a variety of examinations carried out in any area of social activity.

Key words: professional; activity; object; subject; expertise; reliability expert institution; formality examination.

Постановка проблеми. У різні роки окремим проблемам проведення судових експертиз й участі спеціалістів приділяли увагу відомі учені. Проте, незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері цього інституту, вчені, аналізуючи його зміст, структуру, форму, все більше розуміють глибинність та недосяжність його дійсної суті. Особливу увагу привертає питання дослідження висновку експерта як джерела доказів у цивільному судочинстві.

Аналіз дослідження проблеми. Вагомий внесок у дослідження проблеми зробили Бичкова С. С., Брус І. І., Верба-Сиддор О. Б., Гетманцев М. О., Дорошенко О. Ф., Дубинський О. Ю., Єфімов О. М., Іліопол І. М., Карпов Н. С. та ін.

Мета роботи – проаналізувати висновок експерта як джерела доказів у цивільному судочинстві, виявити проблемні питання, виробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства.

Викладення основного матеріалу. Значною та основною складовою частиною захисту прав людини у кожній демократичній державі є доступне і ефективне правосуддя. Стрижневим елементом правосуддя і його значущою ланкою є доказування, яке забезпечується розвинутою теорією доказів у цій галузі та практикою судового розгляду цивільних справ.

Діяльність суду зводиться до того, щоб у процесі розгляду й вирішення кожної справи досягти об'єктивного знання про фактичні обставини, що характерні для спірних правовідносин, і точно застосувати до встановлених юридичних фактів норму чи низку норм матеріального права. Закономірно, що для такого об'єктивного і всебічного розгляду справ у суді необхідні спеціальні дослідження у різних галузях.

Доказовий процес у цивільному судочинстві має велику значущість через його важливість для вирішення кожної справи і загальнообов'язковість, оскільки без належного підтвердження необхідних обставин, особа не отримає бажаного результату та не зможе повною мірою використати надані державою юрисдикційні гарантії захисту прав, свобод та інтересів осіб у разі їх порушення, невизнання або оспорення.

Відповідно до ЦПК України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [4]. Встановлення ж таких даних здійснюється на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

Але оскільки у процесі доказування часто застосовуються спеціальні знання, то розглянемо особливості здійснення експертизи за чинним цивільним процесуальним законодавством України. Насамперед потрібно зауважити, що експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань [4].

Права та обов'язки судового експерта визначені Законом України "Про судову експертизу" [5], Цивільним процесуальним кодексом [8], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [6]. Експертом може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України "Про судову експертизу"[5], і внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів.

Відповідно до Закону України "Про судову експертизу", судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ [6].

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [6].

Визначившись з вибором експерта чи експертної установи, суддя чи сторона процесу повинна сформулювати питання, що ставляться на вирішення експертизи. Зрозуміло, що існування типових питань, що містяться у Науково-методичних рекомендаціях, але інколи справа, що призначена до розгляду, є складною і тут зрозумілим є те, що потрібно залучити призначеного вже експерта до формулювання питань. Процесуальне законодавство не забороняє такі дії, а їх застосування надає можливість позбавитися зайвих питань, виключити такі, що мають правовий характер, і, зрештою, скоротити терміни проведення експертизи. Консультації з експертом на одному етапі дають змогу правильно визначити кількість та спеціалізацію експертів, тобто вчасно прийняти рішення про призначення комісійної або комплексної експертизи. Саме в результаті таких консультацій, як правило, встановлюється необхідність залучення до проведення експертизи фахівців, які не є атестованими експертами, але мають спеціальні знання, необхідні для проведення дослідження.

На етапі проведення судової експертизи взаємодія експертів та суду стосується здебільшого процедури запиту та надання додаткових матеріалів для проведення дослідження. Завдання експерта при цьому полягає у чіткому визначенні обсягу запитуваних матеріалів та учасників процесу, що мають їх надати. Завдання суду – у якнайшвидшому витребуванні цих матеріалів [7].

Варто зауважити, що експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи. Він невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів [4].

Дослідження та оцінка судом висновків експерта є заключною, підсумковою частиною усього процесу зі здійснення судово-експертної діяльності. Така діяльність суду включає перевірку та оцінку висновку експерта, ознайомлення з ним сторін, у необхідних випадках – допит експерта та призначення додаткової або повторної експертизи. На практиці допит експерта у судовому засіданні, як правило, зводиться до надання ним відповідей на запитання представників сторін, причому найбільшу активність та винахідливість здебільшого проявляє сторона, не задоволена результатами експертизи, що цілком зрозуміло. Відповідно питання, що ставляться перед експертом, вибудовуються у контексті відомих посібників з тактики ведення процесу, тобто мають на меті вивести експерта з рівноваги, змусити нервувати, а отже, допускати помилки або неточності у відповідях. У таких випадках, як власне для експерта, так і для об'єктивного вирішення справи, ключову роль відіграє позиція судді під час допиту. Якщо суд чітко розмежує питання, що насправді мають значення для справи і відповіді на які справді необхідні, та питання, призначені для створення психологічного ефекту, і відмітає зайве, він в такий спосіб створює сприятливі умови для роботи експерта, надає йому можливість спокійно та обґрунтовано пояснити хід та суть проведеного дослідження. Практика, на жаль, не завжди є такою. Очевидно, потрібно виходити з того, що експерт у судовому засіданні надає пояснення суду, а не сторонам. Тому навіть після надання сторонами у письмовому вигляді питань, що ставляться перед експертом під час допиту, бажано визначити, чи справді відповідні твердження експерта є незрозумілими суду, чи стосуються ці питання висновку експертизи та чи належать вони до компетенції експерта. На цьому етапі також доцільно вдатися до консультацій з експертом [7].

За завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків експерт несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом [4].

Ст. 147 ЦПК України, що розглядає висновок експерта, визначена окремо. Насамперед законодавчо визначена назва документа – висновок експерта. Цей документ призначений тільки для

оформлення експертного дослідження, проведеного у межах відповідної процесуальної форми. Отже, як доказ, є допустимим не будь-який документ, що виходить від особи, яка має спеціальні знання, а саме висновок експерта.

Висновок експерта має багато особливостей, які відрізняють його від інших доказів: якщо дані спеціального характеру (відомості), які містяться у висновку експерта, мають зв'язок із предметом доказування у справі, то вони не можуть бути замінені жодними іншими засобами доказування, оскільки вони або не містять інформації спеціального характеру або містять цю інформацію у такому вигляді, що вимагає застосування спеціальних знань і навичок для її виявлення і надання їй вигляду, доступного для сприйняття, дослідження і оцінки особами, які не мають спеціальних знань (суб'єктами доказування); не обов'язковість висновку експерта для суду, що означає оцінку його за загальними правилами оцінки доказів. Суд при цьому може не погодитися з висновками експерта, однак у цьому випадку він повинен призначити додаткову або повторну експертизу залежно від причин або обґрунтувати своє рішення на одному з прийнятих ним експертних висновків; результати несудових експертиз (наприклад, висновок аудитора), відомчих перевірок, які мають відношення до предмета доказування, не виключаються з доказів у справі, якщо відповідають пред'явленим вимогам, однак не здатні замінити експертного висновку, який відповідає вимогам процесуального законодавства [8, с. 6].

У ЦПК України визначено, що експертизу може призначити тільки суд. Проте ініціатива у призначенні судової експертизи належить не лише суду, а й кожній із сторін. Інші особи, які беруть участь у справі, вправі задати суду запитання, які підлягають вирішенню під час проведення судової експертизи. Визначення обсягу експертного завдання, предмета експертизи – прерогатива суду, яка реалізується під час призначення експертизи за допомогою винесення відповідної ухвали. Це головний процесуальний документ і юридичний факт, що тягне за собою виникнення усієї системи процесуальних відносин з приводу експертизи. Без такої ухвали судді неможливою є ні поява експерта у процесі як особливої процесуальної фігури, ні проведення експертного дослідження. Жоден інший документ не може замінити ухвалу суду про призначення експертизи. Правильне визначення підстав призначення судової експертизи має подвійне значення: допомагає точно обрати вид експертизи і окреслити компетенцію експерта у майбутньому дослідженні [8, с. 43].

За своїм характером й предметом види експертиз у цивільному процесі також різноманітні й багаточисленні, як і галузі спеціальних знань, що свідчить про неможливість визначення точного й повного переліку експертиз. До різноманітних видів судових експертиз залежно від характеру застосування спеціальних знань належать такі: криміналістичні (почеркознавчі, техніко-криміналістичні експертизи документів), товарознавчі, будівельно-технічні, судово-медичні, судово-психіатричні, психологічні та інші види експертиз. Все частіше під час розгляду цивільних справ, а також спорів, які виникають з цивільних правовідносин, виникає необхідність такого дослідження доказів, у процесі якого доцільно використовувати знання фахівців у галузі судово-грунтознавчої, судово-екологічної та інших видів експертиз [8, с. 4].

Відповідно до чинного законодавства України, експертне дослідження призначається ухвалою суду. У такій ухвалі обов'язково має бути вказано: підстави та термін експертизи; перелік питань, з яких потрібні висновки експертів; ім'я експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; об'єкти, які мають бути досліджені; перелік матеріалів, що передаються для дослідження; попередження про відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків [4].

Призначення експертизи є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити: характер і ступінь ушкодження здоров'я; психічний стан особи; вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати [4].

Експертиза проводиться у суді або поза судом, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду. Експерт дає у письмовій формі свій мотивований висновок, який додається до справи. Суд має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи запропонувати експерту дати усне пояснення свого висновку. Усне пояснення заноситься до журналу судового засідання [4].

У висновку експерта повинна бути зазначена така інформація: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта); на якій підставі була проведена експертиза; хто був присутній під час проведення експертизи; питання, що були поставлені експертів; які матеріали експерт використав; докладний опис проведених досліджень; зроблені у результаті їх досліджень висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені судом питання [4].

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо експерт під час проведення експертизи встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право свої міркування про ці обставини включити до свого висновку. Висновок експерта для суду не є обов'язковим. Незгода суду з висновком експерта повинна бути мотивована у рішенні або в ухвалі [4].

Загальний висновок роблять експерти, компетентні в оцінці отриманих результатів і формулюванні єдиного висновку. У разі виникнення розбіжностей між експертами висновки оформляються відповідно до ч. 2 ст. 148 Кримінального Кодексу України. Якщо висновок експерта буде визнано неповним або неясним, суд може призначити додаткову експертизу, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам) [4].

Якщо висновок експерта буде визнаний необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви у його правильності, суд може призначити повторну експертизу, яка доручається іншому експертів (експертам) [4].

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 року, експертиза проводиться після подання органом (особою), який (яка) її призначив (ла) (залучив (ла) експерта), матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та цієї Інструкції [6].

До експертної установи (експерту) надаються: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, – матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо) [6].

У документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначаються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що призначила експертизу (залучила експерта); назва суду; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які виносяться на вирішення експертів; перелік об'єктів, що досліджуються (зокрема, порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертів, або посилання на такі переліки, що містяться у матеріалах справи); інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Орієнтовний перелік питань, що можуть бути поставлені під час проведення відповідного виду експертизи, наведено у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України від 03 листопада 1998 року за № 705/3145 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року № 1950/5) (далі – Рекомендації) [6].

Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформляються протоколом згідно з вимогами процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол підписується усіма особами, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків.

Керівник експертної установи розглядає отримані матеріали і доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи. При цьому він може безпосередньо призначити експерта та встановити термін виконання експертизи, відповідно до вимог цієї Інструкції, або передати вирішення цих питань заступнику керівника експертної

установи чи керівникові підрозділу. Якщо в експертній установі не проводяться певні види експертиз та відсутні фахівці з певної галузі спеціальних знань, керівник експертної установи повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), та повертає матеріали справи без виконання.

У разі, коли призначена первинна, додаткова, повторна або комплексна експертиза за процесом дослідження чи наданими об'єктами не є такою по суті, керівник експертної установи організовує проведення відповідної експертизи, а у вступній частині висновку зазначаються мотиви зміни її процесуального визначення відповідно до законодавства. Якщо в одному документі про призначення експертизи (залучення експерта) є питання, що стосуються різних видів експертиз, не пов'язаних між собою, керівник установи визначає, які питання підлягають вирішенню у відповідному підрозділі та послідовність їх виконання.

Якщо отримані матеріали оформлені з порушеннями, які виключають можливість організації проведення експертизи, керівник експертної установи терміново у письмовій формі повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта). Якщо орган (особа), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), не вживає належних заходів для усунення цих перешкод, керівник експертної установи після закінчення тридцяти календарних днів з дня направлення повідомлення повертає йому (їй) матеріали.

Під час проведення дослідження експерт повинен уживати заходів щодо збереження наданих на експертизу об'єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження.

Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, а у документі про призначення експертизи (залучення експерта) відсутній дозвіл на пошкодження (знищення) цього об'єкта, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода органу (особи), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

У разі пошкодження чи знищення об'єкта у процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис. Пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються органу (особі), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

Документальні матеріали, які були об'єктом дослідження, а також надані для порівняльного дослідження зразки позначаються відповідними штампами і після проведення експертизи (дослідження) повертаються органу (особі), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

Висновок експерта (повідомлення про неможливість надання висновку) розглядається керівником підрозділу та керівником експертної установи (або його заступником) і направляється органу (особі), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

Якщо при ознайомленні з висновком експерта буде встановлено, що дослідження проведені з недотриманням чи відхиленням від методики дослідження, керівник експертної установи може передоручити проведення судової експертизи комісії експертів, до якої включається також експерт, який проводив попереднє дослідження.

Висновок експерта або повідомлення про неможливість надання висновку, який дається поза експертною установою (у судовому засіданні, на місці події), розглядається керівником експертної установи після надходження матеріалів експертизи до експертної установи. Про зауваження, які виникли у керівника експертної установи після ознайомлення з висновком експерта (повідомлення про неможливість надання висновку), він може повідомити органу (особі), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

У разі виявлення у висновку експерта технічних помилок та/або недоліків за рішенням органу (особи), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта) або керівника установи, висновок повертається експерту для доопрацювання.

Отже, чинне цивільно-процесуальне законодавство прямо передбачає і врегульовує таку форму застосування спеціальних знань як судова експертиза. Результат експертизи, а отже, і діяльності експерта має доказове значення, яке експерт оформляє та представляє суду у вигляді висновку.

Значення експертизи у цивільному процесі зводиться до такого: висновок експерта є джерелом доказової інформації; за допомогою експертизи з'ясовуються ознаки, походження і причинні зв'язки окремих фактів та механізми їх утворення; експертиза дає змогу визначити час

початку та перебіг окремих явищ; експертиза може вирішити питання про тотожність осіб, предметів, речовин, їх групову належність; а також виявити склад речовини, дати якісну й кількісну характеристику його елементів; експертиза дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення; експертиза допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу, є засобом запобігання правопорушенням, а також слугує меті уникнення окремих судових помилок.

Інститут судової експертизи у цивільному процесуальному праві – це сукупність порівняно уособлених норм, що регламентують процесуальні дії й відносини під час призначення й проведення судової експертизи у цивільному судочинстві. Висновок експерта – докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом. Доказова цінність висновків експерта залежить від його логічної форми. Значущість експерта полягає у тому, що у результаті проведення експертизи він надає суду нову інформацію, встановлює факти, відповідно до яких суд робить певні висновки.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. 3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356. 4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 92. 5. Закон України “Про судову експертизу” від 25.02.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. 6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 року. № 53. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>. 7. Дорошенко О. Ф. Проблеми взаємодії судів та експертів при розгляді справ щодо порушення прав інтелектуальної власності / О. Ф. Дорошенко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/137/2.1.pdf?sequence=1> 8. Ходанович В. О. Проблеми правового інституту судової експертизи у цивільному процесі України / В. О. Ходанович // Часопис Академії адвокатури. – № 21. – 2013. – С. 1–6.

REFERENCES

1. Konstitutsiya Ukrayiny, pryynyata 28 chervnya 1996 roku [The Constitution of Ukraine, adopted June 28, 1996] Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1996. Vol. 30. 141 p. 2. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny vid 5 kvitnya 2001 r [The Criminal Code of Ukraine on April 5, 2001] Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2001. Vol. 25. 131 p. 3. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 r [The Civil Code of Ukraine of 16.01.2003] Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2003. Vol. 40–44. 356 p. 4. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny vid 18.03.2004 r [Civil Procedure Code of Ukraine of 18.03.2004] Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2004. Vol. 40–41, 42. 492 p. 5. Zakon Ukrayiny “Pro sudovu ekspertyzu” vid 25.02.1994 r [The Law of Ukraine “On judicial ekspertyzu” from 25.02.1994 p.] Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1994. Vol. 28. 232 p. 6. Instruksiya pro pryznachennya ta provedennya sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen' ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsiy z pytan' pidhotovky ta pryznachennya sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen' vid 08.10.1998 roku [Instructions on the appointment and conduct forensic examinations and ekspertnykh Scientific research and guidance on training and appointment of judicial examination and expert research from 10.08.1998 year]. Vol.53. [Elektronnyyresurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> 7. Doroshenko O. F. Problemy vzayemodiyi sudiv ta ekspertiv pry roz-hlyadi sprav shchodo porushennya prav intelektual'noyi vlasnosti [Doroshenko OF Problems of courts and experts in cases of infringement of intellectual property rights / O. F. Doroshenko theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property]. 2011. [Elektronnyy resurs]–Rezhym dostupu: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/137/2.1.pdf?sequence=1> 8. Khodanovych V. O. Problemy pravovoho instytutu sudovoyi ekspertyzy v tsyvil'nomu protsesi Ukrayiny [Problems of legal forensics institute civil proceedings in Ukraine] V. O. Khodanovych. – Chasopys Akademiyi advokatury. Vol. 21. 2013. pp.1–6.

Дата надходження: 09.03.2017 р.